

KISS MAGDALÉNA

**PARAPATICS ANDREA, A NYELVI TUDATOSSÁG FEJLESZTÉSE.
FELADATOK ÉS SEGÉDANYAGOK PEDAGÓGUSJELÖLT HALLGATÓK
OKTATÁSÁHOZ.
TINTA KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 2025. 98 LAP. ISBN: 9789634094630**

Apor Vilmos Katolikus Főiskola

A nyelvi tudatosság fogalma az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kapott a nyelvészet mellett a pedagógia területén is. Ez a koncepció nem csupán a nyelv ismeretét és használatát jelenti, hanem a nyelvi rendszerek, változatok és funkciók tudatos értelmezését, alkalmazását. Ebből kifolyólag a nyelvi tudatosság fejlesztése jelentős hatással bír a kommunikációs készségekre, az identitásra és a kulturális érzékenységre egyaránt.

A Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent kötet olyan szakavatott szerző munkája, aki a nyelvjárási, nyelvhasználati és nyelvhelyességi kérdésekben elmélyült és megalapozott tudással rendelkezik, továbbá a nyelvtanítás digitális módszereinek és a szociolingvisztikai szemlélet intézményes alakításának egyik zászlóvivője az anyanyelvi nevelésben. Már a könyv előszavában megfogalmazza, hogy a gyakorlati segítséget nyújtó munkafüzet elősegíti a hallgatók élményszerű, (ön)reflektív nyelvi tudatosságának a fejlesztését különféle tanítási ötletek gyűjteménye által (11). A feladatok a(z) anyanyelvi sokszínűség és a nyelvi-nyelvjárási tudatosság fejlesztését célozzák szerteágazó témakörökből merítve. A kiadványban a gyakorlatok mellett a szerző számottevő ismeretterjesztő jellegű írása jelent meg. A kötetet egy nyelvi toleranciára érzékenyítő mese zárja.

A részletes bemutatás előtt szükséges megemlíteni, hogy ez a feladatokat és segédanyagokat tartalmazó gyűjtemény nagyrészt gyakorlatorientált, ami annak köszönhető, hogy a szerző több évtizedes tapasztalata áll mögötte. Az olvasó olyan nyelvhasználatot fejlesztő lehetőségekről szerezhet gyakorlati ismereteket, amelyek a felelős és sikeres nyelvi és kommunikációs készségek elmélyítését célozzák. Az *Előszó*-ban olvashatunk arról, hogy a Pannon Egyetem Humántudományi Karán bevezetett nyelvhasználati kurzusok a nyelvi változatosságot és a nyelvi tudatosságot helyezik a középpontba, ezáltal segítve a leendő pedagógusokat abban, hogy magabiztosan használják anyanyelvüket, és hatékonyabban támogassák tanítványaik nyelvi fejlődését.

A könyv konstrukciós íve rendkívül tudatos szerkesztésű: az előszó után 5 fejezetben a nyelvhasználati ismeret fejlesztésének lépcsőfokait követhetjük nyomon, majd a felhasznált irodalom bemutatásával zárul a kötet. Az első két fejezet a mindennapok kommunikációs helyzeteinek vizsgálati lehetőségeit tárja fel (*Mindennapi kommunikáció*; 12–21), ami később kiterjed az areális és szociális vetületek adta látásmód kiszélesítésére (*Területi és társadalmi sokszínűség*; 22–34). Ezek az alapozó részek a saját és a környezetünk nyelvhasználatának a megfigyelésére ösztönöznek, felszínre hozva a nyelvhez kapcsolódó attitűdöket. A mindennapi kommunikáció körében szerepelnek azok a témák, amelyek kitérnek a kérdés és válaszadás kultúrájára, köszönési formákra, hétköznapi szóképekre és a digitális nyelvhasználat lehetőségeire. Dicséretes a szerzőnek az a törekvése, hogy felhívja a figyelmet minden olyan nyelvi jelenségre, amelynek a hétköznapiakban nem tulajdonítunk nagyobb jelentőséget, bár jelen vannak, és meghatározzák nyelvhasználatunkat vagy akár szociokulturális viselkedésünket. Az ide tartozó feladatokat a következő utasítások kísérik: *figyelje meg, jegyezze le, nézze meg, nézzzen utána, gyűjtse össze, keresse meg, hasonlítsa össze* stb. Tagadhatatlan a feladványok mozgósító szerepe, ami segíti a nyelvhasználat intenzívebb megélését, tudatos megtapasztalását. Mindezt kiegészíti a feladatlapok rendkívül változatos ábrázolási technikája: a táblázatok, szófelhők, szókarttyák, nyelvi memóriajátékok, képek és halmazábrák stb. A mesterséges intelligencia használati lehetőségei is helyet kapnak az első fejezet végén azzal a feltétellel, hogy a feladatok elvégzésének alapfeltétele a tárgyi tudás megléte és a kritikai gondolkodás.

A területi és társadalmi sokszínűség bázisa a dialektológia, ami a második fejezetben kiterjed a nyelvjárási régiók, a népművészeti alkotások és a szociolingvisztika tárgykörére is. A nyelvjárások jelenlétét felfedezhetjük a szépirodalomban, a népdalokban vagy éppen a saját és környezetünk nyelvhasználatában. A népek együttélésének és a globalizációs folyamatnak az egyik következménye a kétnyelvűség kérdése. Az ide vonatkozó feladatok interjúalanyok vallomásait tartalmazzák, amelyeket gondolattérkép segítségével lehet feldolgozni. Egy másik szituációban iskolai látogatás alkalmával magától a diáktól lehet megkérdezni, hogy hogyan éli meg a kétnyelvű környezetet. Az utolsó feladat az összes interjú visszahallgatása és összevetése, ami általános képet nyújt a diglossziáról. Ide sorlandók még a nyelvhasználaton belüli életkori változatok, a nemi sztereotípiák, a szak- és hobbinyelv, valamint a szleng alakulásának a nyomon követése.

A fenti alapozó, általános részeket követően a pedagógiai jellegű írások következnek, amelyek a nyelvi tudatosságnak a tanórákba való beágyazását teszik lehetővé (*Tantermi kommunikáció*; 35–37) gazdag feladatgyűjtemény segítségével (*Feladatgyűjtemény a pedagógusi munkához*; 38–65). Az első egységben kapnak helyet a mikrotanítások nyelvhasználati tapasztalatai, amelyekre reflexiókat és önreflexiókat kell írniuk a hallgatóknak. Ez az eljárás teszi lehetővé az önellenőrzést és az önkorrekciót, amely megalapozza a sikeres kommunikációs

folyamatot a tanulókkal és a szülőkkel egyaránt. A pedagógusi munkához szánt feladatgyűjtemény szintén változatos feladatsorokból áll, de ezeknek az építkezési szisztémája abban különbözik az előző feladattömbtől, hogy a grammatika és a dialektológia metszéspontjával indít, vagyis a nyelvjárásokból adódó helyesírási hibákkal. Ennek megfelelően hangtani alapozás után tér át az időtartam, illetve a zöngéesség szerinti jelölési problémákra (pl. kifújjuk-kifújuk, ötven-ötfen). A kiejtési gyakorlatokat követi a nyelvjárási szinonimák egyeztetése memóriajáték formájában szókartyák segítségével, a tíz nyelvjárási régióból származó szavakból összeállítva. A fejezet végén megoldókulcs segíti az önellenőrzést.

A nyelvjárási portfólió összeállítása azt célozza, hogy a hallgatók gyűjtsék össze tapasztalataikat a nyelv régióként eltérő változatairól hangtani, szintaktikai és lexikai szinten, és hogy megértsék, a variánsok megléte természetes velejárója a nyelvnek. További célja a portfóliónak a tudományos ismeretterjesztés, amelynek elektronikus változatában okostelefonos applikációk is segítik a munkát.

Az utolsó számozott egységben a szerző 23 írása példaként szerepel a különféle műfajú szövegek elemzéséhez, megbeszéléséhez, amelyek akár tanórai vagy házi feladatok alapjául is szolgálhatnak (*Anyanyelvi ismeretterjesztés gyerekeknek és felnőtteknek*; 66–92). A fölötébb gazdag témavilágot felölelő rövid alkotások a nyelv életéből villantanak fel egy-egy filmkockát. Itt kap helyet a nyelv szívet jelentő nyelvjárás mint láthatatlan kötelék gyermekkorunkhoz, otthonunkhoz. Többek között itt olvashatunk szó- és szólásmagyarázatokról, tükörszavakról, hétköznapi metaforákról, állat- vagy ételnevekről, valamint etikai kérdéseket felvető nyelvhasználati szokásokról.

Külön figyelmet igényelnek a nyelvtörténeti alapkoncepció mellett a generációk közti különbségek nyelvi reprezentációi. A *Vonzalom és ellenszenv a nyelvben* vagy az *Ezek a mai felnőttek* című cikkek a kiejtés, szókincs és mondatalkotás szokatlan változataira mutatnak rá, amelyek eltávolíthatják egymástól az embereket, vagy akár össze is köthetik őket. Az úgynevezett aranykorszindrómával kapcsolatos „bezzeg az én időmben” kifejezés gyakran elítélő, de a szerző arra figyelmeztet, hogy a fiatalok a felnőttektől kapott mintára alapoznak a szlengalkotás terén is.

Összegzésként megállapítható, hogy a kötetben szereplő feladatok elősegítik a nyelvtudatos tanítás és tanulás kritikai megközelítését, figyelembe véve a gyermekek egyéni szükségleteit és szociokulturális hátterét. Ezáltal hozzájárulnak az interkulturális kompetenciák fejlesztéséhez, az önreflexió iránti igény kialakításához és az inkluzív, befogadó pedagógiai szemlélet megerősítéséhez. A szerző ismeretterjesztő munkái és narratív szövegei biztosítják a nyelvi tolerancia és plurális nyelvhasználat disszeminációját.